

ARHITECTURA JURIDICĂ A INTERFERENȚEI FUNCȚIONALE A PRINCIPIULUI ECHITĂȚII CU PRINCIPIUL LEGALITĂȚII

Ion RUSU, doctorand, lector universitar (ORCID: 0000-0002-0574-0732)

LEGAL ARCHITECTURE OF FUNCTIONAL INTERFERENCE OF THE PRINCIPLE OF EQUITY WITH THE PRINCIPLE OF LEGALITY

This scientific approach includes an analytical analysis on the link between the principle of equity and the principle of legality made through the prism of the degree of doctrinal recognition and their legal validation, which consequently reflects the diversity of theoretical concepts on those principles. The legal non-recognition of the principles of legality and equity in the modernized Civil Code was the causal support to make a doctrinal inventory regarding the identification of those principles in the realization and defence of civil rights. The conceptual support of this study focused on identifying legal and doctrinal landmarks that validate the interference of these principles and which was detached from their functional aspects and legal inaccuracies that suppress the applicative substitution of the magistrate for situations when the law is obscure or generates unfair situations. The elucidation of the bridges (interconnections) between the principle of equity and the principle of legality allowed the appreciation of the applicative value of each principle in the realization and defence of civil rights and their position in the hierarchy of the system of fundamental principles of law in general and civil law in particular.

Keywords: principle of equity, principle of legality, principle of proportionality, principle of reasonableness, principle of good faith, fundamental principles, supreme value, rule of law.

Acest demers științific cuprinde o analiză analitică asupra legăturii dintre principiul echității și principiul legalității realizată prin prisma gradului de recunoaștere doctrinară și validarea lor legală, ceea ce în consecință vine să reflecte și diversitatea conceptelor teoretice asupra principiilor respective. Nerecunoașterea legală a principiilor legalității și a echității în Codul civil modernizat a constituit suportul cauzalistic de a face o inventariere doctrinară în privința identificării principiilor respective la realizarea și apărarea drepturilor civile. Suportul conceptual al acestui studiu a fost axat pe identificarea reperelor legale și doctrinare ce vin să valideze interferența acestor principii și care a fost desprinsă din aspectele lor funcționale și inadvertențele legale care le suprimă substituirea aplicativă a magistratului pentru situațiile când legea este obscură sau generează unele situații inechitabile. Elucidarea punților (punctelor, reperelor) de legătură între principiul echității și principiul legalității a permis aprecierea valorii aplicative a fiecărui principiu în parte la realizarea și apărarea drepturilor civile și stabilirea poziției acestora în ierarhia sistemului principiilor fundamentale ale dreptului în general și a dreptului civil în special.

Cuvinte cheie: principiul echității, principiul legalității, principiul proporționalității, principiul rezonabilității, principiul bunei-credințe, principiile fundamentale, dreptul la apărare.

1. Considerațiuni introductive

Printre premisele care vin să asigure realizarea funcțiilor dreptului într-un stat de drept un loc important le revin principiilor fundamentale ce prin valoarea lor juridică și influența conceptuală țin să asigure o unitate sistematică a dreptului, expunându-și totodată și menirea de a configura reglementările legale la orientărilor fundamentale pentru a asigura acea coerență conceptuală a normelor juridice la valorile supreme ale statului.

Realizarea prezentului studiu asupra naturii juridice a principiului echității în raport cu principiul legalității a fost condiționată de vidul legal și analitic ce se conține în legislația și doctrina națională, însă care spre regret au fost ignorate, atât de legiuitor, cât și de mediul academic îndosind astfel de la orizontul aplicativ al jurisprudenței naționale cele mai importate cerințe care ar asigura realizarea dreptului la un proces echitabil.

Lipsa unor reglementări legale proprii prin care s-ar valida autonomia conceptuală a principiului echității a contribuit la formarea unei atitudini neglijente din partea mediului academic, deoarece în tezaurul doctrinar național nu întâlnim careva studii detaliate asupra elucidării valențelor juridice ale principiului respectiv.

Întrucât principiul echității prin valoarea sa conceptuală reprezintă substanța dreptului, este inscuzabilă această modestie analitică de ași rezerva contribuția în privința abordării dimensiunilor juridice ale acestuia în derularea raporturilor juridice civile, deoarece exigențele de conținut ale principiului echității se afirmă în calitate de valoare supremă a statului care la rândul său constituie pilonul de bază a ordinii juridice pe care trebuie să se sprijine toate îndeletnicirile publice și private.

Prin elucidarea interferenței principiului echității cu principiul legalității se aduce în discuție problema implementării dreptății în calitate de valoare supremă a statului¹ la formarea rațiunii juridice a legiuitorului național cărui îi revine misiunea să configureze prevederile legale la unele exigențe de proporționalitate, rezonabilitate.

Deoarece potrivit unei opinii, se consideră, că: „*proporția este calitatea relațiilor dintre persoane, care numai în măsura în care răspunde acestei exigențe semnifică justiția ca principiu*”², este evident că implementarea acestei exigențe în conținutul actelor legislative va asigura acel echilibru social între membrii societății și va menține o coexistență a drepturilor și libertăților civile în scopul realizării binelui comun.

Abordarea problemei referitoare la interferența principiului echității cu principiul legalității în aparență creează impresia, că se pretinde de a se suprapune aspectele conceptuale ale principiilor în cauză pentru a se face o delimitare între elementele definitorii ale acestora, însă potrivit obiectivelor propuse se intenționează de a strămuta

1 Pentru dezvoltări, potrivit art. 1 alin. (3) al Constituției Republicii Moldova dreptatea este recunoscută ca valoare supremă a statului ceea ce potrivit doctrinei sunt recunoscute în calitate de valori supra constituționale la care trebuie să fie aliniate toate activitățile publice și private pentru a putea garanta armonia dintre interesul general și cel particular.

2 Giorgio del Vecchio, *Justiția*, Ed. Cartea Românească, București, 1936, p. 33.

accentul pe aspectele funcționale ale acestora pentru a stabili modul de afirmare în realizarea și apărarea drepturilor civile, fapt ce ar traversa câmpul teoretic al acestei probleme și ar da valoarea corespunzătoare interesului practic.

Chiar dacă în doctrina civilă principiul legalității nu și-a dobândit o recunoaștere unitară³, totuși în virtutea caracterului fundamental constatăm că acesta își extinde exigențele în cadrul dobândirii, realizării și apărării drepturilor civile, motiv pentru care caracterul legal al raporturilor juridice civile vine să le determine geometria juridică al efectelor pe care acestea le generează.

Pentru diluarea caracterului abstract al acestui deziderat, s-a mai pretins, să se identifice punctele de legătură între principiile respective în funcție de modul de afirmare a acestora la realizarea și apărarea drepturilor civile pentru a se încerca de determinat dimensiunile juridice de intervenție în derularea raporturilor juridice civile și a stabilirii poziției fiecăruia în ierarhia sistemului de principii fundamentale ale orânduirii juridice naționale.

Analizând unele soluții jurisprudențiale care au fost menținute până la Înalta Curte de Justiție, am constatat că, aplicarea strictă a prevederilor legale de către magistrați nu ating acel nivel de dreptate ce ar asigura echitatea distributivă a justițiabililor, datorită faptului că, normele juridice competente să reglementeze raporturile juridice litigioase sunt inechitabile prin esența lor, iar această inadvertență jurisprudențială este încătușată de principiul legalității⁴ consfințit de art. 114 din Constituția Republicii Moldova, conținutul cărui prevede, că: „*justiția se înfăptuiește în numele legii*”⁵.

Prin urmare, aplicarea strictă a unei prevederi legale inechitabile, afectează din autoritatea lucrului judecat al actelor de dispoziție ale instanțelor judecătorești, deoarece justițiabilii simțindu-se nedreptățiți prin soluțiile date de către instanțele de judecată încearcă să se opună acestor nedreptăți prin tergiversarea proceselor de executare și realizarea cu rea-credință a unor drepturi și obligațiuni procesuale.

Faptul că, judecătorii sunt încătușați funcțional de a face răstălmăciri a legilor inechitabile duce la adoptarea prin inerție a unor soluții inechitabile ce în aparență corespund legislației iar potrivit circumstanțelor de fapt ale litigiului nu îndreptătesc așteptările justițiabililor.

Prin urmare, astfel de situații jurisprudențiale știrbează din autoritatea puterii judecătorești și a autorităților statale și abilitatea de a contribui în limita atribuțiilor

3 Cu titlu de precizare, în unele surse doctrinare principiul legalității este recunoscut ca principiu fundamental al dreptului civil, însă spre regret această situație până în prezent nu și-a dobândit o validare analitică unitară, fapt pentru care acest principiu nu este supus unui studiu detaliat în doctrina civilă prin care s-ar elucida modul de influență a acestuia asupra derulării raporturilor juridice civile.

4 Cu titlu de precizare, situațiile care le întâlnim la practică nu pot fi reglementate pe deplin de către legislație, fapt pentru care legiuitorul a admis aplicarea analogiei legii pentru cazurile când lipsesc texte de lege proprii raporturilor juridice litigioase, însă spre regret nu întâlnim rezerve legale pentru cazurile când legislația menită să reglementeze litigiul este inechitabilă.

5 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.1 din 1 septembrie 1994.

funcționale la asigurarea protecției drepturilor și intereselor ocrotite de lege, ceea ce în consecință diluează din gradul de accesibilitate a legislației și stârnește un sentiment de neîncredere și ură față de justiție.

Insuficiența studiilor și a reglementărilor asupra acestor principii îndepărtează la practică aplicarea corespunzătoare a legislației și motivarea soluțiilor adoptate de către judecători alunecă de la sarcina primordială a justiției, transformând echitatea într-o „*iluzie socială*” pe care cetățenii acestui stat au trăit-o până în prezent nimerind în prăpastia disperării față de acea dreptate decorativă.

2. Valențele juridice ale principiului legalității în dreptul civil

2.1. Preliminări

Printre principiile fundamentale proprii oricărui sistem de drept democratic un loc deosebit îi revine principiului legalității, care prin finalitățile sale juridice pretinde să se impună, atât raporturilor juridice de drept public, cât și celor din domeniul privat, dobândind astfel calitatea unui suport formalist de identificare a limitelor de realizare a drepturilor subiective și facilitând totodată posibilitatea cetățenilor de a reacționa prin mijloacele legale la restabilirea drepturilor vătămate sau a intereselor contestate.

Prin vocația sa analitică, principiul legalității se studiază în cadrul cursurilor de teorie generală a dreptului în calitate de principiu fundamental⁶, însă aceste teorii n-au putut fi configurate în mod corespunzător la alte ramuri de drept ce ar trebui să-și ajusteze obiectul de studiu la acele orientări fundamentale pentru a preveni apariția unor contradicții între normele speciale și cele constituționale. Spre regret această situație este similară și pentru doctrina civilă⁷, deoarece până la etapa actuală acest principiu n-a reușit să-și dobândească o recunoaștere analitică și să-și identifice importanța sa pentru prevenirea diferitor controverse legale sau incidente procedurale.

Chiar dacă, principiul legalității nu se regăsește în categoria principiilor legislației civile, aceasta nu ar însemna că principiul în cauză evită de a își impune exigențele

6 Dan Claudiu Dănișor, Ion Dogaru, Gheorghe Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 56-60, Dumitru Mazilu, *Teoria generală a dreptului*, Ed. All Beck, București, 1999, p. 123-124, Gheorghe Mihai, *Fundamentele dreptului, dreptul subiectiv. Izvoare ale drepturilor subiective*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 94-95, Gheorghe Avornic, Elena Aramă, Boris Negru, Ruslan Costaș, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Cartier juridic, Chișinău, 2004, p. 344-345.

7 Romul Petru Voinica, *Drept civil, Partea generală*, Ed. Lumina Lex, 2001, p. 26-32, Ionel Reghini, Șerban Diaconescu, Paul Vasilescu, *Introducere în dreptul civil, Ed. II, revăzută și adăugită*, Colecția Universitaria, Sfera juridică, Cluj-Napoca, 2008, Aspazia Cojocaru, *Drept civil, Partea generală*, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 13-16, Sergiu Băiaș, Nicolae Roșca, *Drept civil, Partea generală, Persoana fizică, Persoana juridică*, Ed. Cartier juridic, Chișinău, 2004, p. 44-48, Igor Trofimov, Vasile Zavatin, Sergiu Sîrbu și alții, *Introducere în dreptul civil, Persoana fizică, Persoana juridică*, Chișinău, 2004, p. 17-21.

sale în dezvoltarea relațiilor sociale ce alcătuiesc obiectul de reglementare al dreptului civil.

Principiul legalității alături de alte principii fundamentale ale dreptului reprezintă unul dintre pilonii de bază pe care se sprijină cadrul legal al societăților cu aspirații democratice, prin valoarea sa conceptuală are menirea de a corseta ordinea juridică și a configura ramurile de drept public și drept privat la acele valori supreme ale statului.

Un motiv relevant care îndosește principiile fundamentale de la orizontul aplicativ în cadrul ramurilor de drept public și drept privat, constă în incertitudinea analitică care s-a creat în literatura de specialitate, deoarece cu regret constatăm, că atât în doctrina națională, cât și în cea străină nu există o abordare uniformă⁸ în privința identificării principiilor fundamentale ce ar trebui să fie analizate prin prisma particularităților raporturilor juridice ale fiecărei ramuri de drept în parte.

Chiar dacă legiuitorul național după modernizarea Codului civil prin Legea nr. 133 din 15 noiembrie 2018 a modificat titlul marginal⁹ al articolului 1 și a completat norma respectivă cu unele principii suplimentare, lesne se observă, că principiile respective nu și-au găsit o validare legală în calitate de principii distincte a legislației civile, iar această situație atrofiază aplicarea lor atât la realizarea drepturilor civile, cât și la soluționarea litigiilor ce țin de restabilirea drepturilor lezate.

Pentru a acoperi acest vid analitic, la identificarea dimensiunilor juridice ale principiului legalității în cadrul dreptului civil s-a pretins de a se evidenția două aspecte pe care le considerăm mai importante pentru afirmarea acestuia la derularea raporturilor juridice civile: primul se referă la extinderea principiului legalității în cadrul realizării drepturilor civile (*lato sensu*), iar cel de-al doilea, se va axa pe extinderea legalității la apărarea drepturilor subiective în calitate prerogativă desprinsă din conținutul drepturilor subiective.

În unele surse doctrinare¹⁰ din perioada postbelică, principiul legalității era numit „*principiul exercitării drepturilor civile numai în scopurile în vederea cărora au fost recunoscute de lege*“, accepțiune care era reprodusă din contextul Decretului nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și juridice.

8 Pentru ilustrare, unii autori atribuie la principiile fundamentale, următoarele principii: principiul democrației, principiul egalității în fața legii, principiul legalității, principiul separării puterii în stat, (a se vedea în acest sens Gheorghe Beleiu, *Drept civil*, 2007, p. 18), alt autor, Nicolae Popa, etc.

9 Cu titlu de precizare, până la adoptarea Legii nr. 133 din 15 noiembrie 2018 privind modernizarea Codului civil, art. 1 din Codul civil avea denumirea de „*Bazele legislației civile*”, însă ulterior aceasta a fost modificată în „*Principiile legislației civile*” completând astfel cu unele principii proprii raporturilor juridice civile, însă principiul legalității și principiul echității nu și-au găsit o omologare legală.

10 Aurelian Ionașcu, Mircea Mureșan, Mircea Costin, Victor Ursa, Gabriela Chivu, Maria Banciu, *Contribuția practicii judecătorești la dezvoltarea principiilor dreptului civil român*, Ed. Academiei R.S. România, București, 1978, p.38.

Potrivit art. 1 al Decretului, se prevedea, că: „*drepturile civile ale persoanelor fizice sunt recunoscute în scopul de a se satisface interesele personale, materiale și culturale, în acord cu interesul obștesc, potrivit legii și regulilor de conviețuire socialistă*“, fapt care confirmă extinderea influenței principiului legalității asupra realizării drepturilor civile.

2.2. *Afirmarea principiului legalității la dobândirea drepturilor civile*

Focusarea abordărilor asupra principiului legalității în privința drepturilor subiective, a fost condiționată de o cugetare originară a ilustrului prof., Mircea I. Manolescu, prin care susținea, că: „*umanizarea dreptului se face ea însuși cu ajutorul conceptului de om și cu ajutorul drepturilor, considerate ca concepte și cunoscute sub numele de drepturi subiective, iar știința juridică a acestui moment, este o știință logică a conceptelor juridice care mai este numită o știință a drepturilor subiective*“¹¹.

Esența acestei aprecieri, nu se reducea numai la proiectarea unor aspecte a caracterului individualist al dreptului civil, unde locul principal î-i revine omului în calitate de realitate finală fără de care acest drept n-ar mai avea nici un sens, dar mai nuanțează și unele aspecte de extindere a principiului legalității asupra drepturilor subiective care se desprind din elanul personal al titularilor. Mai mult ca atât, prin această apreciere autorul a reliefat și cele mai importante elemente ale dreptului civil, fără de care acesta n-ar putea să-și mențină autonomia conceptuală, deoarece în lipsa omului în calitate de subiect principal n-am putea vorbi despre careva drepturi subiective, întrucât potrivit art. 23 din Codul civil, numai omul privit individual este titular de drepturi și obligații civile, iar afirmarea acestuia în societate se realizează prin intermediul drepturilor și obligațiilor civile.

Întrucât în literatura de specialitate¹² autohtonă principiul legalității n-a fost recunoscut în calitate de principiu distinct al dreptului civil, însă în viziunea autorilor citați cu referire la art. 9 Cod civil al Republicii Moldova în redacția Legii din 2002, se menționează, că, principiul legalității contribuie la exercitarea drepturilor subiective, susținând în acest sens, că „*titularul trebuie să-și exercite drepturile civile astfel încât acțiunile sale să nu contravină legii*“¹³ opinie care reduce influența principiului legalității numai la exercitarea drepturilor civile, însă la practică se întâlnesc numeroase situații când principiul legalității este încălcat chiar și la momentul dobândirii drepturilor subiective, ceea ce ne confirmă că acesta are un conținut mai complex ce ar trebui să acopere totalitatea relațiilor sociale care-i revin dreptului obiectiv spre reglementare.

Vorbind despre realizarea principiului legalității în cadrul drepturilor subiective, putem preciza, că valoarea acestei reguli fundamentale reprezintă suportul formal-

11 Mircea I. Manolescu, *Teoria și practica dreptului, Natură și cultură*, Ed. Fundația Regele Mihai I, București, 1946, p. 33-34.

12 Sergiu Băiaș, Nicolae Roșca, *Drept civil, Partea generală, Persoana fizică, Persoana juridică*, Ed. Cartier juridic, Chișinău, 2007, p. 133.

13 Ibidem, op. cit., p. 133.

ist al tuturor drepturilor subiective, deoarece majoritatea elementelor definitorii ale drepturilor subiective sunt axate pe omologarea legală ale acestora dar nicidecum pe suportul creativ.

Sub acest aspect, ținem să precizăm, că principiul legalității își extinde efectele sale asupra apariției acestei relații sociale care leagă de persoanele fizice și juridice avantajele patrimoniale și personal nepatrimoniale, însă temeiul real de apariție al acestora îl reprezintă necesitățile vitale care valorifică disponibilitatea de drepturi respective, întrucât dreptul obiectiv nu poate crea drepturi subiective chiar dacă acestea se dobândesc în baza unui text de lege.

Apreciind opinia unor autori¹⁴ asupra esenței juridice a dreptului subiectiv, putem scoate în relief unele aspecte referitoare la realizarea principiului legalității care derivă chiar din elementele definitorii ale dreptului subiectiv, însă aceste afirmații doctrinare, nu depășesc dimensiunile juridice de afirmare a principiului legalității în dobândirea drepturilor subiective, întrucât embrionul conceptual al acestora îl reprezintă totuși emanațiile personale ale titularului.

Pe lângă aceste forme de realizare a principiului legalității, în viziunea unor autori¹⁵ se susține că, „*exercitarea unui drept subiectiv de către titularul său se împlinește un scop licit indiferent de natura lui*“, ceea ce ar însemna că, principiul legalității pe lângă omologarea drepturilor subiective civile mai reprezintă și un suport cauzalistic al disponibilității civile, ceea ce n-ar putea fi agreat, întrucât lipsește acea doză de verosimilitate.

Interesul practic al principiului legalității în realizarea drepturilor subiective se exprimă sub următoarele forme: consfințește existența interesului juridic, determină limitele de realizare a conduitei titularului dreptului subiectiv, și ultima formă de intervenție a principiului legalității constă în facilitarea realizării și protejării drepturilor subiective.

Pornind de la prima formă de realizare a principiului legalității, ținem să precizăm, că în literatura de specialitate acest aspect al dreptului subiectiv nu este reflectat uniform, deoarece majoritatea autorilor¹⁶ susțin că, „*legea este izvorul principal ce generează apariția dreptului subiectiv*“, convingeri care sunt desprinse din cuprin-

14 Cu titlu de precizare: Esența definiției dreptului subiectiv civil constă în aceea că exprimă posibilitatea subiectului activ, recunoscut de normele dreptului obiectiv civil, în virtutea căreia acesta poate avea, în limitele determinate de lege, o anumită conduită și poate pretinde subiectului pasiv să aibă o conduită corespunzătoare — adică să dea, să facă sau să nu facă ceva — iar la nevoie să apeleze la forța coercitivă a statului, a se vedea: Ernest Lupan, Ioan Sabău-Pop, *Tratat de drept civil român, Vol. I, Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 108.

15 Gheorghe Mihai, *Fundamentele dreptului, Dreptul subiectiv, Izvoare ale drepturilor subiective*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 136.

16 Ernest Lupan, Ioan Sabău-Pop, *Tratat de drept civil român, Vol. I, Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 106, Gheorghe Beleiu, *Drept civil român, Introducere în dreptul civil, Subiectele dreptului civil*, Ed. „Șansa”, București, 1992, p. 14, Ștefan Rauschi, *Drept civil, Partea generală, Persoana fizică, Persoana juridică*, Ed. Fundației „Chemarea” Iași, 1993, p. 49.

sul textelor legale, însă în opinia¹⁷ revoluționarului civilist, Istrate Micescu, această concepție este combătută, susținându-se, că: „*legea poate dobândi calitatea unei surse formale ale dreptului subiectiv, dar nu poate crea drepturi subiective*“, afirmație care diluează din caracterul legal al drepturilor subiective.

În stabilirea modului de intervenție a principiului legalității la dobândirea drepturilor civile, v-om analiza art. 9 alin. (1) Cod civil al Republicii Moldova în redacția Legii nr. 133 din 15 noiembrie 2018, conținutul căruia prevede, că: „*drepturile și obligațiile civile apar în temeiul legii, precum și în baza actelor persoanelor fizice și juridice care, deși nu sunt prevăzute de lege, dau naștere la drepturi și obligații civile, pornind de la principiile legislației civile*“¹⁸.

Cât privește precizarea, legiuitorului referitoare la dobândirea drepturilor civile care nu sunt prevăzute de legislație dar sunt întemeiate pe principiile legislației civile, nu dispune de o acoperire legală, întrucât conținutul art. 1 alin. (1) din Codul civil, nu cuprinde careva principii ce ar putea servi drept temei de validare a modului de dobândire a drepturilor civile.

Revenind la temeiul legal de apariție a drepturilor civile, considerăm că legiuitorul nu a ținut cont de temeiul real care generează apariția drepturilor civile, întrucât existența unui text de lege care omologhează anumite drepturi civile nu poate să atribuie în patrimoniul persoanei careva drepturi civile, întrucât această legătură juridică între avantajul dobândit și titularul dreptului se datorează disponibilității acestuia. Cu titlu de motivație asupra acestei afirmații am putea apela la unele argumente întâlnite în doctrină¹⁹ prin care se susține, că: „*legea prin sine însăși nu creează drepturi dar le constată existența validându-le accesibilitatea de realizare și apărare a lor*“, ceea ce ar însemna că sursa principală în dobândirea drepturilor subiective derivă din disponibilitatea persoanei de-ași valorifica un anumit interes desprins din emanațiile personale ale acesteia.

În această ordine de idei, s-ar prezuma că, principiul legalității își afirmă influența prin caracterul legitim al drepturilor subiective, iar cu titlu de confirmare ne poate servi elementele definatorii expuse în contextul unei noțiuni doctrinare²⁰, prin care se precizează, că: „*.....că în scopul valorificării unui interes personal, direct, născut și actual, legitim și juridic protejat*“, punând astfel accentul pe valorificarea interesului personal și recunoscut de legislație.

La rândul său, aceste elemente definatorii ale drepturilor subiective nu reflectă în mod corespunzător substanța conceptuală a acestei entități juridice, deoarece prin precizarea „*în scopul valorificării unui interes*“ s-ar prezuma că, interesul n-a fost materializat și rămâne la nivel de preocupare de a dobândi un avantaj patrimonial sau personal nepatrimonial.

17 Istrate Micescu, *Curs de drept civil*, op. cit. p. 43.

18 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 66-75 din 1 martie 2019.

19 Alexandru Otetelișanu, *Curs de drept civil*, litografiat, București, 1937 p. 14, Istrati N. Micescu, *Curs de drept civil*, op. cit. p. 15.

20 Ion Deleanu, *Drepturile subiective și abuzul de drept*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 49.

Ținând cont de faptul, că interesul poate fi interpretat în mai multe accepțiuni, adică în calitate de embrion conceptual al dreptului subiectiv²¹, sau în calitate de componentă structurală a principiului disponibilității ca stimulator al voinței, considerăm că prin legitimarea acestuia ar fi prematur de a se vorbi despre existența unui drept subiectiv.

Prin urmare, chiar dacă această particularitate a drepturilor subiective n-a reușit să-și dobândească o recunoaștere unanimă în literatura de specialitate, totuși legalitatea își menține influența sa la configurarea conduitei persoanelor care pretind să dobândească un drept subiectiv, sau să-l realizeze, stabilind astfel dimensiunile juridice ale acestei disponibilități pentru a asigura acea armonie de coexistență, însă aceasta se referă la proporționalitatea și rezonabilitatea avantajelor în calitate de substanța conceptuală a drepturilor subiective, exigență pe care legiuitorul cu cea mai mare precizie trebuie s-o reflecte în cuprinsul normelor juridice pentru a menține acel spirit de echitate.

În motivarea acestei cerințe impuse cadrului legal, vom face referință la o opinie doctrinară, prin care se susține, că: „*izvoarele formale răspund la necesitatea imperioasă a precizunii și a siguranței, dreptul trebuie să fie cunoscut pentru ca să putem ști pe ce putem conta, ce putem face și ce nu putem face, și aceasta nu se poate obține decât prin existența unor autorități al căror rol este de a ne indica în formule apropiate care ne sunt drepturile și îndatoririle*”²².

Deci prin „*imperioasa precizie*” trebuie de înțeles că, normele juridice urmează a fi ajustate la acel spirit de echitate care ar reflecta proporționalitatea avantajelor ce-i revin titularului dreptului subiectiv pentru a nu aduce atingere altor drepturi și libertăți civile.

Acest spirit de echitate este condiționat de finalitatea dreptului, care se poate legitima la nivel constituțional, ca exemplu ne poate servi art. 1 alin. (2) din Legea Fundamentală a Germaniei, ce prevede că, „*poporul german recunoaște că drepturile omului, inviolabile și inalienabile reprezintă baza fiecărei comunități, a păcii și a justiției în lume*”²³, ceea ce ar însemna, că drepturile subiective constituind moneda juridică pe care dreptul obiectiv i-a atribuit-o persoanei în funcție de statutul acesteia și contribuția sa pentru ași putea menține existența socială.

O garanție originară în legitimarea existenței drepturilor civile, o întâlnim în cuprinsul art. 1 alin. (3) din Legea Fundamentală a Germaniei, unde se menționează, că: „*drepturile fundamentale sunt obligatorii pentru puterea legislativă, puterea executivă*

21 Eugen Herovanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civil, organizare judecătorească și competență*, Institutul de arte grafice „Viața Românească”, Iași, 1926, p. 368.

22 Alexandru Vălimărescu, *Izvoarele dreptului, Izvoare formale și izvoare reale*, litografiat. București, 1932, p. 30-31.

23 Ștefan Deaconu, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, Silviu Gabriel Barbu, *Codex Constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, Vol. I*, Monitorul Oficial, București, 2015, p. 689.

și cea judecătorească ca drept aplicabil în mod nemijlocit²⁴, fapt ce ne confirmă, că constituentul german cu *brio* a reușit să legitimizeze vocația reală a drepturilor fundamentale, instituindu-le celor trei puteri, îndatorirea funcțională în limita competențelor care le revin conform obiectivelor instituționale de a respecta cu strictețe dimensiunile fundamentale ale dreptului omului.

Prin urmare, realizarea principiului legalității la dobândirea drepturilor civile nu trebuie abstractilizată, deoarece potrivit unei aprecieri a prof. francez, Francois Geny, se susținea, că: „*din lege ne vin firește drepturile, dar aceasta nu înseamnă că legea le creează și nici că în afară de lege n-ar mai exista drept. Legea este o mică sursă — și încă formală nu reală a dreptului, adică o sursă prin care regula juridică doar se exprimă și atât*”²⁵.

Cu titlu de argument doctrinar ce ar justifica esența acestui caracter al drepturilor subiective am putea face referință la precizarea ilustrului civilist, George Plastara, care la delimitarea între bunuri și drepturi ca elemente structurale ale patrimoniului susținea, că: „*dreptul este formula juridică, după care bunurile sunt atribuite unei persoane*”²⁶, însă dacă ajustăm această idee la materia drepturilor subiective putem preciza, că caracterul legal este acea formulă juridică ce vine să omologheze existența avantajelor patrimoniale și personal-nepatrimoniale cuprinse în drepturile subiective.

2.3. Extinderea principiului legalității la apărarea drepturilor civile

2.3.1. Precizări conceptuale

Următorul aspect referitor la realizarea principiului legalității în cadrul dreptului civil se referă la modul în care exigențele acestuia intervin la apărarea drepturilor civile, deoarece apărarea prin valoarea sa juridică constituie o prerogativă ce se desprinde din conținutul acestuia și este recunoscută în unanimitate de doctrină²⁷.

După cum se susține în doctrină²⁸, că: „*un drept nu are valoare decât dacă titularul lui are posibilitatea de al face respectat atunci când altcineva l-ar împiedica în exercițiul său*”, ceea ce ar însemna că, apărarea reprezintă un element intersec al

24 Ștefan Deaconu, Ioan Muraru, elena Simina Tănăsescu, Silviu Gabriel Barbu, *Codex Constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, Vol. I*, Monitorul Oficial, București, 2015, p. 689.

25 Ilie N. Lungulescu, *Drept și dreptate*, Fundația pentru Literatură și Artă, Regele Carol II, București, 1938, p. 19.

26 George Plastara, *Curs de drept civil român pus la curent cu noua legislație, Vol. II*, Ed. Cartea Românească, București, p. 58.

27 Ernest Lupan, Ioan Sabău-Pop, *Tratat de drept civil român, Vol. I, Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 106, Gheorghe Beleiu, *Drept civil roman, Introducere în dreptul civil, Subiectele dreptului civil*, Ed. „Șansa”, București, 1992, p. 12, Ștefan Rauschi, *Drept civil, Partea generală, Persoana fizică, Persoana juridică*, Ed. Fundației „Chemarea” Iași, 1993, p. 49.

28 George N. Luțescu, *Teoria generală a drepturilor reale*, București, 1947, p. 52.

drepturilor subiective, iar în lipsa acestei facultăți, drepturile subiective ar deveni sterile generând după sine o instabilitate în derularea raporturilor juridice civile.

În literatura de specialitate rusească unii autori consideră că: „*dreptul la apărare constituie o componentă structurală a drepturilor subiective ce se afirmă prin libertatea titularului de a apela la forța coercitivă a statului pentru situațiile când dreptul său i-a fost încălcat*”²⁹, opinie care-și justifică motivațiile invocate de autor, deoarece prin configurarea drepturilor naturale în drepturi subiective legiuitorul a pus la dispoziția titularului prerogativa de a reacționa prin mijloace legale la tulburările ce pot fi aduse drepturilor sale.

Într-o altă viziune din doctrina rusă, se susține, că: „*dreptul la apărare constituie un drept subiectiv distinct ce apare din momentul când titularului i sa încălcat un drept ocrotit de lege*”³⁰, opinie ce nu poate fi agreată deoarece argumentele expuse de autor contravin logicii juridice, întrucât este neverosimil prin vătămarea unui drept subiectiv să dobândești un alt drept subiectiv ce se referă la apărarea dreptului subiectiv vătămat și care prin substanța sa este constituit din mijloacele legale procesuale ce nu conțin nici un avantaj patrimonial sau personal nepatrimonial.

În viziunea unui autor român³¹, se susținea, că: „*nu este destul să existe un subiect, un obiect și posibilitatea unui act al subiectului, pentru a constitui un drept din punct de vedere juridic, este necesar ca acest raport trebuie să fie conform legii, iar din moment ce actul persoanei nu este contrar legii, atunci legea îl ocrotește, adică asigură exercițiul său prin puterea publică împotriva acelor ce se împotrivesc exercițiului său*”.

Prin urmare, din cuprinsul acestei opinii, putem deduce că, legalitatea vine să determine orizontul juridic al relațiilor ce apar între subiectele dreptului civil, iar din momentul când aceștia respectă limitele legale al efectelor actului juridic la care se angajează, legea le îndreptățește facultatea de a se apăra contra vătămarilor ce pot fi aduse drepturilor și obligațiilor izvorâte dintr-un act juridic legal.

În virtutea acestei constatări, lesne se observă, că principiul legalității prin as-

29 Грибанов В. П., *Пределы осуществления и защиты гражданских прав*. М., 1972. с. 154—155; Советское гражданское право под ред. В. Ф. Маслова и А. А. Пушкина: в 2 ч. Харьков, 1983. Ч. 1. с. 248, *Гражданское право: учебник*: в 2 т. / отв. ред. Е. А. Суханов. М., 1999. Т. 1. с. 409; Братусь С. Н. *Юридическая ответственность и законность*, Рожкова М. А. *Средства и способы правовой защиты сторон коммерческого спора*. с. 20.

30 Елисейкин П. Ф. *Правоохрнительные нормы: понятие, виды, структура, Защита субъективных прав и гражданское судопроизводство*. Ярославль, 1977, с. 47, Крашенинников Е. А., *Структура субъективного права и право на защиту*, Романовская З. В., *Проблемы защиты в советском семейном праве*: автореф. дис. д-ра юрид. наук. Харьков, 1987, с. 18, Власова А. В., *Структура субъективного гражданского права*. Ярославль, 1998. с. 94; *Гражданское право: учебник*: в 3 ч. / под ред. А. П. Сергеева и Ю. К. Толстого. М., 1998. Ч. 1. с. 281; о: *Гражданское право, учебник*: в 3 т. / под ред. А. П. Сергеева. М., 2008. Т. 1. с. 541; Мотовиловкер Е. Я., *Теория регулятивного и охранительного права*, Воронеж, 1990. с. 57—60.

31 C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, Ed. All, seria „Restitutio”, București, 1996, p.1.

pectul său formalist vine să cenzureze conduita participațiilor la raporturile juridice civile, să le determine limitele juridice de exercitare a drepturilor și executare a obligațiilor garantându-le astfel acea protecție juridică ce ar trebui acordată pentru situațiile când sunt tulburate efectele actului juridic civil legal încheiat.

Întrucât drepturile subiective civile reprezintă materia primă a dreptului civil și sunt modelate prin voința titularilor în limitele stabilite de legislație, este evident, că la exercitarea lor nu întotdeauna titularii își manifestă o conduită de bună-credință, iar prin depășirea limitelor admisibile la exercitarea lor poate aduce atingere drepturilor sau libertăților civile ale altor persoane creând astfel o inechitate civilă care la rândul său ar genera apariția unui litigiu.

Analizând diversitatea noțiunilor întâlnite în literatura de specialitate asupra drepturilor subiective, putem preciza că, majoritatea autorilor³² axează elementele definitorii ale acestei entități juridice pe dreptul obiectiv, care ne justifică că exigențele legale pe care le invocă principiul legalității sunt desprinse din dreptul obiectiv ce la rândul său reprezintă un element definitoriu al drepturilor subiective, dar pentru exercitarea lor este necesar de respectat acea echitate distributivă ce n-ar aduce atingeri altor drepturi.

2.3.2. Principiul legalității — garanție formalistă în apărarea drepturilor civile.

Al doilea aspect ce ține de realizarea principiului legalității în cadrul derulării raporturilor civile se referă în apărarea drepturilor subiective, care la rândul său poate fi analizat sub aspect material și aspect procedural, primul consemnează posibilitățile oferite de legislația materială de a reacționa la vătămările aduse drepturilor subiective, iar cel de al doilea aspect se referă la conturarea mijloacelor legale și procesuale necesare pentru revendicarea dreptului cu concursul instanței de judecată sau într-o altă formă prevăzută de legislație.

Chiar dacă principiul legalității nu și-a regăsit o validare legală în contextul art. 1 alin.(1) Cod civil în redacția Legii nr. 133 din 15 noiembrie 2018, dar a validat un alt principiu ce ține de „*garantarea restabilirii persoanei în drepturile în care a fost lezată și de apărare a lor de către organele de jurisdicție competente*”³³, principiu care ne confirmă, că în mod direct se realizează principiul legalității în asigurarea dreptului la apărare, deoarece printr-o prevedere legală se validează facultatea persoanelor de a reacționa la vătămările aduse drepturilor civile, având la bază valorificarea unei echități corective.

32 Gheorghe Beleiu, *Drept civil roman, Introducere în dreptul civil, Subiectele dreptului civil*, Ed. „Șansa”, București, 1992, p. 12, Ștefan Rauschi, *Drept civil, Partea generală, Persoana fizică, Persoana juridică*, Ed. Fundației „Chemarea” Iași, 1993, p. 14, Dumitru Lupulescu, *Drept civil, Introducere în dreptul civil*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 51, Ernest Lupan, Ioan Sabău-Pop, *Tratat de drept civil român, Vol. I, Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 106, Ionel Reghini, Șerban Diaconescu, Paul Vasilescu, *Introducere în dreptul civil*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 344.

33 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 66-75 din 1 martie 2019.

O altă validare legală a exigențelor echității distributive o putem extrage din cuprinsul art. 13 alin. (2) Cod civil în redacția Legii nr. 133 din 15 noiembrie 2018, conținutul cărui prevede, că: „în cazul abuzului de drept, instanța de judecată, ținând cont de natura și consecințele acestuia, refuză titularului în apărarea dreptului subiectiv exercitat abuziv sau, după caz, îl obligă la încetarea exercitării abuzive”³⁴.

Chiar dacă prin conținutul acestei dispoziții legale, nu se face referință asupra unei inechități, totuși suportul conceptual al alineatului respectiv în profunzimea raționamentelor juridice pe care le-a implementat legiuitorul, putem deduce validarea legală indirectă acelei echități corective, întrucât prin exercitarea abuzivă a unui drept se creează o inechitate pentru persoanele ale căror drepturi au fost atinse un urma manifestării relei-credeințe de către titularul dreptului exercitat.

Prin inerția acestei inechități corective, art. 13 alin. (3) Cod civil, vine să-i valideze facultatea persoanei lezate în drept de ași revendica dreptul lezat prin repararea prejudiciului cauzat, ceea ce ne justifică că, raționamentul juridic al acestei dispoziții legale vine să asigure înlăturarea unor dificultăți ce pot fi analizate sub două aspecte: primul se referă la legitimarea dreptului de apărare, iar cel de-al doilea la înlăturarea unor consecințe nefavorabile ce derivă din exercitarea neechitabilă a drepturilor civile.

Ținând cont de faptul că, printre formele de apărare a drepturilor civile prevăzute la art. 16 alin. (1) lit. d) Cod civil în redacția Legii nr. 133 din 15 noiembrie 2018, legiuitorul legitimează posibilitatea titularului dreptului vătămat de a solicita declararea nulității actului administrativ emis de către o autoritate publică, ceea ce ne confirmă, că legalitatea se manifestă sub două aspecte: primul se referă la validarea dreptului de apărare, iar cel de-al doilea este condiționat de particularitățile de realizare a dreptului la apărare prin cenzurarea legală a actului administrativ supus contestării.

O altă ilustrare prin care s-ar justifica intervenția principiului legalității în apărarea drepturilor subiective poate fi desprins din contextul art. 26 a Codului civil român, conținutul cărui prevede, că: „*drepturile și libertățile civile ale persoanelor fizice, precum și drepturile persoanelor juridice sunt ocrotite și garantate de lege*”³⁵, însă din conținutul lapidar al acestei dispoziții legale trebuie de precizat, că legea nu poate realiza careva măsuri de ocrotire a drepturilor subiective, dar prin consemnarea dreptului la apărare ea pune la dispoziția titularului dreptului subiectiv mijloacele legale corespunzătoare necesare pentru apărarea dreptului vătămat, ceea ce ar însemna, că contribuția principiului legalității la apărarea drepturilor subiective se manifestă nu prin ocrotirea efectivă a acestora dar prin consemnarea procedurilor și metodelor de apărare ce poate să le aleagă titularul dreptului lezat.

În loc de concluzii

Analizând dimensiunile principiului legalității în calitate de principiu fundamental, putem concluziona, că componentele structurale ale acestui principiu vin

34 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 66-75 din 1 martie 2019.

35 Monitorul Oficial al României nr. 511 din 24 iulie 2009.

să se afirme în relațiile sociale ca o constantă formalistă a dreptului ce are menirea de a asigura acea normalitate juridică de realizare a drepturilor civile, însă care spre regret astăzi legalitatea sub influențele aspirațiilor moderne și-a diminuat din valoarea sa socială, devenind un șablon formalist de ajustare a legislației naționale la cea internațională sau la legislația civilă a altor state europene.

Întrucât principiul legalității reprezentând geometria juridică de aliniere a conduitei persoanelor fizice și juridice în cazul beneficiii de avantajele patrimoniale și personal nepatrimoniale pe care titularii drepturilor subiective le-au dobândit sau pretind să le dobândească conform emanațiilor personale, n-ar trebui să absolutizăm caracterul legitim în privința apariției drepturilor subiective, deoarece necesitățile personale ale omului sunt axate pe condițiile ce trebuie să-i asigure existența sa în societate și nu derivă din rigiditatea normelor juridice.

Ținând cont de faptul, că legile nu creează drepturi subiective dar le validează existența lor și le determină limitele de extindere a drepturilor respective întru asigurarea coexistenței acestora, este evident că la baza raționamentelor juridice se află cerința de echitate care vine să asigure acea armonie socială condiționată de realizarea exigențelor principiului binelui comun, care și reprezintă finalitatea întregului sistem de drept.

3. Repere doctrinare și motivații legale ce justifică interferența principiului echității cu principiul legalității.

3.1. Preludiu conceptual

Faptul că legalitatea prin intermediul normelor juridice nu acoperă în mod corespunzător acea stare de normalitate în reglementarea relațiilor sociale, constatare ce o putem deduce și din realitățile jurisprudențiale pentru cazurile când legea se aplică în mod corespunzător însă în consecință justițiabilii nu sunt îndreptățiți în pretențiile invocate, ne confirmă că, principiul legalității prin rigiditatea sa mai generează și situații juridice inechitabile, fapt care judecătorii evită să pună în valoare liberul arbitru și să se expună riscului de a da soluții echitabile prin ignorarea unei prevederi legale injuste.

Sensibilitatea acestei probleme ridică numeroase întrebări în privința modului de aplicare a unei legi injuste, existența căreia se datorează legiuitorului ce n-a reușit să aprecieze efectele sale pentru diferite situații ce ar crea un dezechilibru social, iar o astfel de situație își găsește soluția în alinierea tehnicii legislative la principiul echității și promovarea acestuia în jurisprudența națională pentru a asigura realizarea dreptului la un proces echitabil.

Portalis, care și-a adus o contribuție considerabilă la elaborarea Codului civil francez, în prin discursul preliminar în prezentarea proiectului de cod în fața legislativului declara, că: „*legiuitorii — au o misiune, aceea de a descoperi, cu preocuparea dreptății, rațiunii și adevărului, ceea ce convine oamenilor pentru care se legiferează*”,

cugetare care ar trebui să reprezinte temelia tehnicii legislative pentru a se evita adoptarea unor legi inechitabile, precum și de a facilita accesibilitatea lor potrivit necesităților oamenilor.

Precizarea lui Portalis referitoare la „*preocuparea dreptății*” pune în prim plan spiritul echității al actelor normative ce ar trebui să prevaleze asupra tuturor principiilor activității legislative, indiferent din partea cărei fracțiuni parlamentare survine inițiativa legislativă, deoarece această exigență constituie miezul tehnicii legislative și numai prin implementarea în raționamentele juridice spiritul echității și a adevărului am putea asigura adoptarea de legi drepte și accesibile destinatarilor.

Prin urmare, raționamentele juridice ce sunt concepute în proiectele de legi, frecvent diluează din vocația principiului echității ce a stat la baza drepturilor naturale, iar această trufie legislativă derapează de la valorile fundamentale ce au menirea de a asigura coexistența indivizilor în societate și a menține pacea socială, iar cuprinsul legilor adoptate în fine vin să reflecte o echitate formală ce este degradată de la ideea principiului binelui comun care și reprezintă finalitatea întregului sistem de drept³⁶.

Pornind de la o opinie a unui autor francez prin care se susține, că: „*desfășurând o activitate rațională, legiuitorul este obligat să descifreze sensul și semnificațiile principiilor, așa încât să elimine contradicțiile și ambiguitățile normelor juridice și să le dea coerența necesară*”³⁷, constatăm că, tehnica legislativă națională rămâne restantă la acest capitol, deoarece printre principiile activității de legiferare care sunt expuse la alin. (1) art. 3 din Legea nr. 100 cu privire la actele normative³⁸ n-a fost recunoscută echitatea în calitate de principiu distinct, cea ce prin valoarea sa juridică previne adversitățile aplicative ale actelor legislative în practică.

Prin urmare, nu în-zadar într-un studiu asupra crizei legii contemporane, autorul susținea, că „*printre principalele cauze ce duc la inflația legislației este ignoranța de către legiuitor a principiilor fundamentale ale dreptului*”³⁹, apreciere care-și justifică oportunitatea și pentru tehnica legislativă din Republica Moldova.

Echitatea ar trebui să-și ocupe locul în capul mesei legiuitorului, deoarece majoritatea reformelor care au fost realizate în Republica Moldova nu și-au atins scopurile scontate datorită faptului că cadrul legal n-a corespuns principiilor fundamentale a

36 Cu titlu de precizare, deoarece potrivit calificărilor doctrinare expuse supra se recunoaște că finalitatea dreptului este binele comun, legalitatea ar constitui mijlocul tehnic de realizare a acestei armonii sociale care necesită să fie corelată la măsura echității.

37 Jean Dabin, *Theorie generale du droit*, Ed. Dalloz, Paris 1969, p. 7, p. 34.

38 Pentru dezvoltări, conform art. 3 alin. (1) din Legea nr. 100 se prevede, că: „*la elaborarea unui act normativ se respectă următoarele principii: a) constituționalitatea; b) respectarea drepturilor și libertăților fundamentale; c) legalitatea și echilibrul între reglementările concurente; d) oportunitatea, coerența, consecutivitatea, stabilitatea și predictibilitatea normelor juridice; e) asigurarea transparenței, publicității și accesibilității; f) respectarea ierarhiei actelor normative, a se vedea în acest sens, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 7-17 din 12 ianuarie 2018.*”

39 Ramona Duminiță, *Criza legii contemporane*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 5.

dreptului care urmau să asigure coerența și ordonarea relațiilor în domeniul vizat, precum și n-au corespuns culturii juridice naționale⁴⁰.

Așa dar, de pildă jurisconsultul german, Hachenburg, caracterizând spiritul noii legiuri civile germane (*Geist des bürgerlichen Gezetzbuchs*) a precizat printre altele următoarele, că: „*principiul echității pătrunde prin întregul cod civil, iar ca un corolar necesar al său, apare acea formulare generală a mai tuturor dispozițiilor codului*”⁴¹.

Modestia doctrinară în rezervarea unor studii detaliate asupra principiului echității se datorează și faptului, că în majoritatea codurilor civile acest principiu nu și-a găsit o validare legală prin cuprinsul căreia s-ar contura exigențele de conținut și s-ar stabili dimensiunile juridice de aplicare a echității în cadrul disponibilității materiale a drepturilor și libertăților civile.

Acest vid legislativ uneori creează o falsă impresie asupra esenței juridice a principiului echității, fapt pentru care unii autori⁴² îl consideră ca valoare morală, ceea ce ar însemna respectarea drepturilor fiecăruia sau îndeplinirea îndatoririi de a da fiecăruia ceea ce merită, ar dobândi o interpretare iluzorie de către jurisprudență.

Faptul că legiuitorul român și cel din Republica Moldova a evitat să-i contureze principiului echității o reglementare proprie prin care i s-ar legitima exigențele de conținut ne-ar putea crea o falsă impresie asupra inexistenței unui astfel de principiu, sau asupra unei analogii legislative în privința justificării exigențelor de conținut, deoarece prin vocația sa acest principiu vine să-și impună cerințele sale la realizarea diferitor categorii de raporturi juridice civile și se regăsesc în raționamentele juridice ale dispozițiilor legale din codul civil.

Chiar dacă esența principiului echității își marchează existența sa legală în conținutul unor prevederi ale codului civil, sau a altor legi, constatăm, că atât în doctrina civilă din România, cât și cea din Republica Moldova n-a fost agreată echitatea ca principiu distinct al dreptului civil, iar acest vid analitic a îndosiat abordarea detaliată a principiului echității, cu excepția unor autori⁴³ care-i recunosc calitatea de principiu distinct al dreptului civil, sau în viziunea altora⁴⁴ acestei reguli generale î-i este

40 Cu titlu de precizare, cele mai importante acte legislative ce au fost modificate, completate sau adoptate în ultimii ani, cum ar fi Legea nr. 133 din 15 noiembrie 2018 privind modernizarea Codului civil, au fost preluate instituții din DRAFT european, în Cartea III, Obligațiile și Cartea IV, Moștenirea, care suportul lor conceptual și modul de reglementare sunt străine tradițiilor și culturii juridice naționale.

41 Hachenburg. *Das bürgerliche Gesetzbuch Vorträge*, 1897, p. 11-12, apud Vespasian Erbiceanu, op. cit. p. 7.

42 Ioan Grigoraș, op. cit. p. 145, apud Dimitrie Gherasim, *Buna-credință*, p. 20.

43 Aurelian Ionașcu, Mircea Mureșan, Mircea Costin, Victor Ursa, Gabriela Chivu, Maria Banciu, *Contribuția practicii judecătorești la dezvoltarea principiilor dreptului civil român*, Ed. Academiei R.S. România, București, 1978, p. 11- 37.

44 Dimitrie Gherasim, *Buna-credință în raporturile juridice civile*, Ed. Academiei R.S. România, București, 1981, p. 20-23, Marius Floare, *Buna și reaua-credință în negocierea și executarea contractelor de drept comun în noul Cod civil și în dreptul comparat*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 158-161.

atribuită interferența asupra materiei contractelor civile în raport cu alte entități juridice cum ar fi buna-credință.

Potrivit unei opinii⁴⁵ din doctrina română prin care recunoaște în mod indirect existența principiului echității, se susține, că: „*echitatea este cea ceea ce dă sens dreptului și ceea ce permite rezolvarea pașnică sau prevenirea conflictelor sociale, adică este principiul înalt, imaterial și relativ incognoscibil care dă consistența sistemului și face din el o valoare distinctă de elemente sale componente*“.

În viziunea autorului citat, echitatea poate să fie chiar un izvor tacit de drept. În litigiile arbitrale, pe baza convenției părților litigante, arbitrul poate aplica echitatea, pronunțând hotărâri obligatorii în baza unor principii de echitate care, la rigoare ar putea fi și *contra legem*.

Pe lângă faptul, că efectele principiului echității sunt considerate ca izvoare tacite de drept, unii autori⁴⁶ consideră, că: „*obligațiunea mai poate lua naștere pe cale de consecință a altui principiu de echitate, care oprește ca cineva să realizeze un folos nemotivat, o îmbogățire fără cauză*“, ceea ce ar însemna, că echitatea prin exigențele sale ar dobândi calitatea unei surse a obligațiilor civile.

Din contextul opiniei citate, lesne se observă, că autorul a extins influența principiului echității în calitate de sursă distinctă în apariția obligațiilor civile, însă în realitate aceasta ar reprezenta o exigență în revendicarea echitabilă a unui drept de creanță pentru a evita abuzul de drept și a menține echilibrul dintre avantajele ce derivă dintru raport juridic obligațional.

Potrivit unei opinii din doctrina franceză⁴⁷, se susține, că: *echitatea se manifestă sub două aspecte: obiectiv — denumind principiul exactei compensații cu implicarea egalității de tratament, — și subiectiv, însemnând luarea în considerare a unei situații particulare, de regulă o slăbiciune a unei părți contractante*“.

Referindu-ne la prima formă de exprimare a echității în cadrul dreptului obiectiv, am putea menționa că această modalitate de manifestare a echității vine să asigure previzibilitatea normelor juridice ca condiție esențială de fond a acestora care dă eficacitate dreptului și vine să asigure realizarea principiului binelui comun.

În viziunea unui ilustru prof. român, Ion Deleanu se susținea, că, „*O regulă introdusă spontan în viața socială, de multe ori, poate fi mai dăunătoare decât însăși lipsa acesteia. Motivul este unul banal, căci o normă care nu există nu poate antrena răspunderea juridică, pe când una care există, dar neînțeleasă cum s-ar cuveni, rămâne un mijloc perfid,*

45 Gheorghe Piperea, *Introducere în Dreptul contractelor profesionale*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 55.

46 Ion Rosetti Bălănescu, *Dreptul în general și noțiunile sale fundamentale, Expunere introductivă la studiul dreptului*, Ed. Universului, București, 1937, p. 195.

47 D. Berhiau, *Le principe d'égalité et le droit civil des contrats*, Dalloz, Paris, 1999, p. 315, apud Cristina Elisabeta Zamșa, *Teoria impreviziunii. Studiu de doctrină și jurisprudență*. Ed. Hamangiu, București, 2006, p. 139.

*oficializat de a face rău destinatarilor ei*⁴⁸, însă obscuritatea normei nu acoperă toate situațiile care ar afecta previzibilitatea normei juridice, deoarece cel mai grav⁴⁹ credem că, este vicierea fondului prin inechitatea ei, întrucât o astfel de viciere afectează însăși finalitatea întregului sistem de drept, declinând totodată și autoritatea legislativului.

3.2. Corelația principiului legalității cu principiul echității în realizarea drepturilor civile

Legalitatea, reprezentând substratul formalist⁵⁰ al dreptului, și suportul principal de ordonare a relațiilor sociale al cărui obiectiv este de a asigura acea stare de normalitate a relațiilor sociale, este evident că acestea îi revine rolul primordial întru menținerea coexistenței dintre drepturile civile și a stăpâni pacea în societate.

Analizând opinia unui autor⁵¹ care consideră, că: „*fundamentul dreptului subiectiv îl constituie atât dreptul obiectiv, al cărui rol poate fi discutat sub aspectul creării sau al recunoașterii, sancționării dreptului subiectiv, cât și dreptul natural înțeles ca drept rațional*” putem concluziona, că prin substanța sa conceptuală, această ambianță dintre dreptul obiectiv și dreptul natural, vine să ne valideze prin finalitatea lor acea legătură conceptuală între principiul legalității prescris de dreptul obiectiv și principul echității care derivă din idealul dreptului natural.

Agreând parțial argumentele autorului sub rezerva, că dreptul obiectiv nu poate fi atribuit la fundamentul dreptului subiectiv, deoarece s-ar prezuma că, dobândirea oricărui drept subiectiv este condiționată de suportul legal care-i omologhează existența, însă în realitate nucleul conceptual al drepturilor subiective îl reprezintă interesul materializat ce se afirmă prin avantajele patrimoniale sau personal nepatrimoniale pe care le beneficiază titularul, chiar dacă în unele situații formalismul prescris de legislație determină existența dreptului, spre exemplu: dobândirea dreptului de proprietate asupra unui imobil este legată de tabularea acestuia în registrul cadastral și nu de actul juridic în temeiul cărui acesta a fost dobândit.

Ținând cont de aprecierile date de jurisconsultul german, Hachenburg, care considera, că codul civil este împânzit de principii echității, este evident, că raționamentele juridice ce stau la baza legislației civile trebuie să fie axate pe echitate pentru a asigura coexistența drepturilor civile, în caz contrar legea ar genera efecte nefavorabile pentru destinatari, iar în unele cazuri ar suscita invocarea excepțiilor de neconstituționalitate pentru a fi cenzurată orientărilor fundamentale.

48 I. Deleanu, *Accesibilitatea și previzibilitatea legii în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții Constituționale române*, în *Dreptul* nr. 8/2011, p. 52-53.

49 Cu titlu de precizare, o normă juridică care nu este înțeleasă ar putea fi supusă unei interpretări oficiale în rezultatul cărei acest viciu al previzibilității ar putea fi înlăturat, pe când o normă juridică inechitabilă este necesară de fi abrogată sau modificată pentru a înlătura efectele sale dăunătoare asupra destinatarilor.

50 Alexandru Vălimărescu, *Izvoarele formale ale dreptului*, op. cit. p. 72.

51 Ionuț Dojană, *Dreptul subiectiv*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 64.

Afirmarea principiului echității în legislația civilă se realizează prin modul în care legiuitorul a reușit să ajusteze prin imaginația sa acel echilibru la dobândirea drepturilor, realizarea acestora prin intermediul diferitor acte juridice și stingerea lor prin efectul echitabil.

Potrivit unei aprecieri doctrinare se susține, că: „*Echitatea în contracte nu este luată în sens aristotelic de egalitate matematică, de egalitate perfectă între prestațiuni contractuale. O astfel de egalitate este imposibilă în drept deoarece, în acest caz, contractul ar fi inutil. Nimeni nu ar mai contracta dacă ar ști, că primește o valoare exactă a celor ce dă, că nu realizează nici un beneficiu. Echitatea trebuie luată în sensul de echivalență între prestațiunile contractuale, sau după cu se exprimă Francois Geny: Echitatea trebuie luată în sensul unui echilibru al intereselor private în balanță*”⁵².

Deoarece drepturile subiective prin substanța lor conceptuală derivă din emanațiile personale ale omului, este evident că dobândirea, realizarea și încetarea lor depinde de conduita subiectivă a titularului, iar pentru ca acesta să nu abuzeze de drepturile sale, legiuitorul prin art. 11 Cod civil în redacția Legii nr. 133 a omologat în mod expres, ca principiu distinct „*buna-credință*”, care prin elementele sale definitorii consemnează următoarele aspecte structurale: corectitudinea, onestitatea și luarea în cont a intereselor celeilalte părți, componente ce prin esența lor juridică vin să asigure realizarea echitabilă a drepturilor civile.

O situație ce ar servi drept reper în menținerea spiritului de echitate la realizarea drepturilor de creanță se poate ilustra cu o reglementare vrednică de a fi preluată de legislația civilă națională întru garantarea asigurării armoniei dintre avantajele pe care le pretind subiectele unui raport juridic obligațional, deoarece după cum susținea un radicalist prof. roman, Istrati Micescu, că dreptul civil este știința drepturilor subiective și tehnica obligațiilor.

O ilustrare relevantă acestei afirmații o putem extrage din cuprinsul alin. (1) art. 2 cap. 1 Cartea VI Codul civil olandez, conținutul căru-i prevede, că: „*creditorul și debitorul trebuie să respecte rezonabilitatea și echitatea cerințelor ce derivă din relațiile lor reciproce*”⁵³, reglementare care ne confirmă că, legiuitorul olandez a stabilit un reper legal axat pe echitate la care trebuie să fie aliniată la conduită părților.

Din contextul acestei prevederi, lesne se observă, că legiuitorul olandez a axat substanța conceptuală a acestei reglementări pe două criterii legale: rezonabilitatea și echitatea prestațiilor ce le revin creditorului și debitorului, care prin valoarea lor aplicativă lasă loc liberului arbitru al judecătorului de a aprecia potrivit împrejurărilor de fapt ale litigiului dacă subiectele raportului juridic obligațional și-au manifestat o atitudine corespunzătoare față de aceste criterii legale, care face obiectul unui alt principiu fundamental, cum ar fi buna-credință.

52 I.G. Lipovanu, *Egalitate și contract, (Studiu de drept civil comparat)*, Tipografia Alexandru A. Țerek, Iași, 1946.

53 *Гражданский кодекс Нидерландов*, перевод М. Ферштман, Лейден, 1996, с. 281.

Prin urmare, o astfel de situație ne atestă, că respectarea bunei-credințe a subiectelor raporturilor juridice obligaționale nu întotdeauna își poate atinge efectele scontate, deoarece dacă subiectele raportului juridic obligațional au un comportament diligent și acționează cu bună-credință, însă coraportorul dintre avantajele la care s-au angajat nu sunt rezonabile și echitabile, diligența și buna-credință a acestora se compromise prin inechitatea efectelor juridice ale raportului obligațional.

Cât privește al doilea criteriu referitor la echitatea relațiilor dintre creditor și debitor prin esența sa juridică vine să cizeleze primul aspect al acestei reglementări, deoarece rezonabilitatea unui raport juridic obligațional poate să existe numai în cazul când avantajele urmărite de subiecte sunt echitabile, iar ignorarea acestei cerințe ar duce la un dezechilibru de prestații la care au pretins subiectele raportului juridic obligațional, sau cel puțin unul dintre ele la momentul manifestării voinței de a se antrena în această legătură juridică.

Cu toate că, echitatea reprezentând idealul unei norme juridice pe care legiuitorul trebuie s-o aducă la desăvârșire prin raționamentele sale juridice, însă la practică se întâlnesc anumite situații când datorită unor circumstanțe obiective sau subiective, acest echilibru sau proporționalitate al avantajelor contractuale nu poate fi respectat datorită naturii juridice a contractului, dobândind astfel calitatea unor excepții admisibile pentru libertățile și emanațiile personale ale omului. Cu titlu de ilustrare asupra excepției invocate ne poate servi contractul de donație, testamentul, jocurile de noroc și pariuri, pe care legiuitorul conceptual le-a admis datorită libertății subiectului de a dispune de bunurile sale în timpul vieții, sau pentru cauză de moarte.

Prin urmare, interferența principiului echității cu principiul legalității poate fi examinată sub două aspecte, primul aspect obiectiv poate fi desprins însăși din esența normei juridice care vine să reglementeze raportul juridic obligațional, iar cel de al doilea aspect — subiectiv se referă la atitudinea pe care și-o manifestă titularii de drepturi subiective sau de obligațiuni civile în conduita prezumată⁵⁴ de buna-credință a subiectelor raportului juridic obligațional care trebuie să fie ajustată la prevederile legale pentru a menține acest echilibrul patrimonial.

Cu titlu de ilustrare ne poate servi prevederile art. 942 din Codul civil în redacția Legii nr. 133 din 15 noiembrie 2018, conținutul cărui impune părților din contractul de împrumut de a stabili o dobândă într-o măsură rezonabilă cu rata de refinanțare a Băncii Naționale a Moldovei, reper legal care vine să valideze într-un mod indirect armonizarea raporturilor contractuale la exigențele principiului echității pentru a nu permite creditorilor să abuzeze de caracterul adeziv și să prevină prejudicierea sau falimentarea debitorului.

54 Cu titlu de precizare, afirmația de prezumare a bunei-credințe se desprinde din contextul art. 11a Codului civil, care se referă la corectitudinea conduitei și luarea în cont a interesului celeilalte părți, ceea ce ar însemna că, în aparență atitudinea titularilor de drepturi subiective este prezumată de a fi de bună-credință, însă numai prin conduita pe care aceștia au manifestat-o la exercitarea drepturilor subiective se poate de determinat dacă au acționat cu bună credință.

Deci prin urmare, acest reper legal consemnat de Codul civil în privința stabilirii cuantumului dobânzii contractuale are ca scop de a preveni stipularea sau menținerea unor clauze neechitabile în contractele de creditare pentru a asigura acel echilibru contractual și a evita abuzul de prerogativele creditorului.

Prin urmare, din contextul acestei dispoziții legale, lesne se observă că, legiuitorul a pretins de a pune în funcțiune exigențele principiului legalității care vin să cenzureze raporturile juridice civile la o doză de echitate distributivă, rezervându-i totodată facultatea de a invoca nulitatea absolută a clauzelor care contravin cerințelor legale, situație care ne ilustrează dublarea intensității principiului legalității în configurarea raporturilor contractuale la echitatea distributivă, iar în cazul ignorării acestei prescripții să intervină acea echitate corectivă.

Pornind de la primul aspect, este evident că corelația între principiul echității și principiul legalității derivă însăși din conținutul normei juridice, care potrivit exigențelor de tehnică legislativă din majoritatea statelor cu tradiții democratice, infiltrează în substratul conceptual al normelor juridice acea doză de echitate pentru a asigura eficacitatea acesteia și a preveni dezechilibrul între drepturile civile.

O punte de legătură între aceste două principii poate fi dedusă din valoarea lor juridică care a fost recunoscută de doctrină⁵⁵, deoarece atât principiul echității, cât și principiul legalității au dobândit calitatea de principii fundamentale ale sistemului de drept național, însă acestea n-au reușit să fie recunoscute în mod corespunzător de către legiuitor, fapt care și îndosește valoarea lor aplicativă în raporturile juridice civile.

Esența principiului echității în materia obligațiilor civile mai poate fi desprinsă și din suportul causalistic care stă la baza exercitării acțiunii pauliene, deoarece potrivit unei opinii doctrinare⁵⁶, se consemnează, că *„dacă acțiunea pauliană a fostă creată pe baza unui principiu de dreptate, nu se poate ca tocmai prin intențarea ei, să se contravină acestui principiu dar, tocmai aceasta s-ar întâmpla dacă condițiunea fraudei n-ar fi cerută. Inechitatea în acest caz, ar fi cu mult mai mare, ar fi inadmisibilă“*.

Sub acest aspect, ținem să precizăm, că substanța acțiunii pauliene (revocatorii) este axată pe echitatea corectivă (*calificare aristotelică*) ce a fost condiționată de conduita debitorului manifestată cu rea-credință în scopul fraudării creditorului, iar la înlăturarea acestei fraude pauliene este necesar să se mențină spiritul de echitate pentru care această categorie de acțiune a fost instituită de către legiuitor.

55 Pentru dezvoltări, în materia Teoriei generale a dreptului, majoritatea autorilor atribuie principiul echității și principiul legalității la categoria principiilor fundamentale, care ar trebui să răspundă unor cerințe ale realității desprinse din experiența socială, însă care spre regret ambele nu și-au găsit o validare legală în cuprinsul art. 1 al Codului civil în redacția Legii nr. 133 din 15 noiembrie 2018.

56 A se vedea: George Plastara, *Curs de drept civil român*, Ed. Cartea Românească, 1925, p. 442.

Concluzii

Ajungând la finele acestei investigații am constatat, că atât principiul echității cât și principiul legalității sunt constantele de bază a unui stat de drept, deoarece dominația legislativă asupra raporturilor juridice ce apar între persoanele fizice și juridice trebuie să fie axată pe acea echitate socială, pentru a putea îndreptăți autoritatea statului și finalitatea dreptului în fața membrilor societății.

Rezumând asupra aprecierilor și constatărilor expuse *supra* și analizând dimensiunile juridice ale principiului echității în raport cu principiul legalității considerăm că, legalitatea formală întruchipată în raționamentele juridice pe care legiuitorul o expune în textele de lege nu conține o suficientă doză de echitate ce ar face previzibilă și accesibilă legea respectivă, fapt care ar fi mai favorabil pentru destinatari, ca o astfel de reglementare să nu vadă lumina zilei în scopul de a preveni unele nedreptăți sociale.

Prin urmare, am putea conchide, că dacă principiul echității reprezintă esența dreptului, pe care trebuie să fie axat fondul tuturor normelor juridice, atunci principiul legalității, care reprezintă sursa formală a dreptului, trebuie să asimileze exigențele de conținut ale echității distributive și cele corective pentru a pune în valoare finalitatea dreptului.

Deoarece echitatea distributivă constituie măsura ideală de dobândire, realizare și încetare a drepturilor subiective, ajungem la concluzia, că principiul echității ar trebui să constituie fundamentul tehnicii legislative în prevenirea elaborării unor acte normative inechitabile pentru a asigura coexistența drepturilor și libertăților civile, constituind totodată și etalon conceptual în executarea obligațiilor civile.

În virtutea acestei afirmații și înlăturării vidului legal din cuprinsul unor texte de lege, cu titlu de *lege ferenda* considerăm necesar de a introduce în cuprinsul art. 1 din Codul civil al Republicii Moldova, principiul echității și principiul legalității în calitate de principii de bază ale legislației civile, ceea ce în consecință ulterior ar putea duce la omologarea analitică a acestor două principii și la facilitarea implementării lor în jurisprudența națională.

Ținând cont, de o opinie a unui înrăit promotor al echității, care susținea, că: „*indiferent de perfecțiunea și eficacitatea legilor sau a instituțiilor dacă acestea sunt neechitabile, atunci ele necesită de a fi reformate sau lichidate*“, ne confirmă preeminența principiului echității asupra principiului legalității.

În scopul prevenirii adoptării unor acte normative injuste sau inechitabile, cu titlu de *lege ferenda*, considerăm necesar ca în cuprinsul art. 3 alin. (1) din Legea nr. 100 cu privire la actele normative de a include în prima poziție, principiul echității, modificare care-și cerșește necesitatea pentru a alinia activitatea legislativă la adevăratul spirit al dreptății și ar mai servi drept reper de bază pentru tehnica legislativă de a cenzura obiectul de reglementare al actelor normative prin prisma principiului echității.

Ținând cont, că echitatea corectivă este principalul etalon în restabilirea și apărarea drepturilor civile și a intereselor ocrotite de lege, cu titlu de *lege ferenda* considerăm

necesar de a substitui din cuprinsul art. 4 al CPC RM sintagma de „*examinare justă*“ cu sintagma „*examinarea echitabilă*“ deoarece aceasta ar putea descătușa liberul arbitru al judecătorului de a răstălmăci unele prevederi legale neechitabile pentru satisfacerea efectivă și echitabilă a solicitărilor invocate de justițiabili.

În final am menționa, că intervenția excesivă a principiului legalității în tehnica legislativă prin conturarea unor prevederi ce potrivit condițiilor sociale n-ar putea fi răstălmăcite în spiritul aplicării echitabile a legislației, privite prin prisma unei aprecieri date de Henr D. Thoreau, care susținea, că „*legile în niciodată n-a făcut oamenii cât de cât mai echitabili și din respectul față de legii chiar oamenii cinstiți zilnic devin o armă a nedreptății*“⁵⁷ am crea un climat al nedreptății unde liberul arbitru al magistratului n-ar fi în stare să înlătore acea inechitate socială, iar în consecință această situație ar știrba considerabil din finalitatea dreptului.

57 A se vedea: Alexei Jereghi, Vitalie Jereghi, *Legile în istoria omenirii, Cugetări despre legi*, Tipografia „Reclama“, Chișinău, 2011, p. 14.